

Tomasz Tułodziecki

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

tomaszt@op.pl

ORCID: 0000-0002-7650-8543

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2021.008>

14 (2021) 2: 165–192

ISSN (print) 1689-5150

ISSN (online) 2450-7059

Traktat o rzeczach ostatecznych św. Pawła Apostoła w 1 Kor 15

St. Paul's treatise on The Last Things in 1 Cor 15

Streszczenie: Tekst zawarty w 1 Kor 15 można śmiało nazwać najbardziej dojrzałym traktatem o zmartwychwstaniu umarłych Pawła Apostoła. Pretekstem do jego napisania była postawa niektórych Koryntian, którzy twierdzili, że ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν (1 Kor 15,12). Z tradycji, czyli z faktu śmierci i zmartwychwstania Chrystusa Pana, która dla chrześcijan stała się podstawą wiary, św. Paweł wyprowadza argumenty dotyczące powszechnego zmartwychwstania umarłych. Sam fakt zmartwychwstania Apostoła pojmuje nie tylko jako jednostkowy czyn wielkiego herosa, który dopuści kiedyś swoich wybranych do udziału w innym życiu, lecz jako fakt powszechny, podobny do aktu stworzenia pierwszego człowieka – Adama. Będzie to jednocześnie akt inaugurujący czas ostateczny Boga. Pierwsza część traktatu 1 Kor 15 odpowiada zatem na pytanie: czy i kiedy dokona się zmartwychwstanie. Druga część, która rozpoczyna się w tekście 1 Kor 15,35, stawia drugie ważne pytanie: jak powstają z martwych umarli? Czy zmartwychwstanie w ciele jest w ogóle możliwe? Święty Paweł widzi wprawdzie kontynuację pomiędzy starym a nowym stworzeniem, odrzuca jednak podobieństwo psychiczno-fizycznej natury człowieka do duchowego ciała, które otrzymał Zmartwychwstały Chrystus. Cały traktat 1 Kor kończy się perykopą 1 Kor 15,50–58, która ma charakter apokaliptyczny. W bardzo osobisty sposób (my – ἡμεῖς) autor akcentuje prawdę najważniejszą, która brzmi: czy to przed śmiercią (niektórzy), czy po śmierci (wszyscy) zostaniemy przemienieni (ἀντες δε ἀλλαγούμεθα), ku nieprzemijalności i nieśmiertelności.

Słowa kluczowe: eschatologia; zmartwychwstanie; Koryntianie; wspólnota; wieczność; ciało; duch; dusza; transformacja; przemiana.

Abstract. 1 Corinthians 15 can confidently be described as the most mature treatise on the resurrection of the dead by Paul the Apostle. The pretext for writing this text was the attitude of some Corinthians who claimed that ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν (1 Cor 15:12). From tradition, namely, from the death and resurrection of Christ the

Lord, which for Christians became the foundation of faith, St. Paul argues for the universal resurrection of the dead. The very fact of the resurrection is understood by the Apostle not only as an individual act of a great hero who will allow his chosen ones to participate in a new life but also as a universal fact, similar to the creation of the first man – Adam. It will also be the act of inaugurating end time by God. The first part (1 Cor 15) answers whether and when the resurrection will take place. The second one begins with 1 Cor 15:35 and asks a second vital question: How are those who died resurrected from the dead? Is a resurrection of the body even possible? Although St. Paul sees a continuation between the old and the new creation, he rejects the similarity of the psychical and physical nature of man to the spiritual body of the Risen Christ. The entire treatise of 1 Cor concludes with the apocalyptic pericope (1 Cor 15:50–58). In a very personal manner applying the pronoun “we” (ἡμεῖς), the author emphasizes the fundamental truth whether before death (some) or after death (all of us) will be transformed (ἀντες δὲ ἀλλαγησόμεθα) towards eternal life and immortality.

Keywords: eschatology; resurrection; Corinthians; community; eternity; body; spirit; soul; transformation.

Wprowadzenie

Pierwszy List św. Pawła do Koryntian zawiera 6807 wierszy. Jest więc drugim co do długości pismem Apostoła Narodów, tylko nieznacznie krótszym od najobszerniejszego pisma w Corpus Paulinum, czyli Listu od Rzymian¹. Ta ilościowa wskazówka każe przypuszczać, że w 1 Kor mamy do czynienia z dziełem bardzo złożonym i dojrzałym teologicznie. Niewątpliwie 1 Kor jest także pismem bardzo osobistym, poruszającym wiele bieżących problemów, które trawiły ówczesną gminę chrześcijańską w Koryncie. Owa bardzo bliska relacja i związanie treści z aktualną sytuacją Kościoła w Koryncie, jak również różnorodność tematyczna pisma sprawiają egzegetom wiele trudności interpretacyjnych. Szczególnie kłopotliwe jest wytyczenie głównego tematu omawianego dzieła, bądź przewodniego motywu, który łączyłby ze sobą różne wątki zawarte w treści tego listu. Nie dziwi więc spora liczba propozycji, jakie pojawiły się w historii egzegezy na temat głównego przesłania wyłaniającego się z lektury 1 Kor. Warto przytoczyć niektóre z nich.

¹ Por. R. Morgenthaler, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, s. 164.

Według Ch. Wolffa główną tematykę Pierwszego Listu do Koryntian można określić „pneumatologicznym entuzjazmem”. Na tle bieżących problemów gminy św. Paweł ukazuje działanie daru mądrości, która pochodzi od Ducha Świętego i jest fundamentem działania wierzących w Chrystusa². U. Schnelle uważa z kolei, że tematem tego Pawłowego pisma jest problem jedności korynckiego Kościoła, który stanął przed poważnymi problemami i realnym zagrożeniem rozpadu³. Podobnego zdania są H.D. Betz i M. Mitchell, którzy streszczenie tematyki 1 Kor widzą w tekście 1,10. Nawołuje on według nich do zakończenia podziałów na różne frakcje i poszukiwania dróg do wzajemnego pojednania⁴. Silny akcent na jedność pierwotnej gminy w Koryncie kładzie również A. Lindemann, który twierdzi, że jedynym tematem 1 Kor jest po prostu Kościół (ἐκκλησία), ze szczególnym uwzględnieniem aspektu budowyli czy konstrukcji (οἰκοδομή)⁵. Wszystkie przytoczone opinie mają swoje uzasadnienie w tekście i zostały krytycznie skomentowane.

Na potrzeby niniejszego opracowania warto przytoczyć jeszcze dwa inne poglądy komentatorów na temat głównego przesłania Pierwszego Listu do Koryntian. Pierwszy pochodzi od wielkiego egzegety i teologa H. Conzelmanna. Twierdzi on, że „rzeczy ostateczne tworzą zasadniczy temat tego Listu, a wszystkie inne zagadnienia w nim się ogniskują”⁶. Z kolei W. Schrage wymienia kilka zasadniczych zagadnień, które dominują w tym dziele św. Pawła. Są to: prawdziwa teologia krzyża i eschatologia oraz teologia praktyczna i „agape”⁷. Wszystkie te przytoczone poglądy pozwalają wytyczyć przekrojowy schemat zasadniczej tematyki Pierwszego Listu do Koryntian. Można ją ująć następująco: jedność Gminy i jedność chrześcijan w ogóle, którzy tworzą duchową budowlę, którą jest Kościół. Ich dążenia przez krzyż Chrystusa kierują się ku rzeczom ostatecznym, które św. Paweł ukazał w swoim najbardziej dojrzałym traktacie eschatologicznym, zawartym w 1 Kor 15.

Wskazówka teologiczna podana przez Apostoła Narodów już na wstępie całego pisma służy duchowemu umocnieniu Koryntian: „abyście byli bez zarzutu w dzień Pana naszego Jezusa Chrystusa” (1 Kor 1,8). Podkreśla ona rów-

² Por. Ch. Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, s. 8–9.

³ Por. U. Schnelle, *Einleitung in das Neue Testament*, s. 88.

⁴ Por. M. Betz; M. Mitchell, „Corinthians, First Epistle to the”, s. 1143.

⁵ Por. A. Lindemann, *Der Erste Korintherbrief*, s. 15.

⁶ Por. H. Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther*, s. 27.

⁷ Por. W. Schrage, *Der erste Brief an die Korinther*, s. V.

nocześnie, że Paweł zarówno swoją przyszłość, jak i przyszłość gminy, do której przemawia, widzi w perspektywie Jezusa Chrystusa, Pana, który umarł, zmartwychwstał i znowu powróci na końcu czasów. Wydaje się, że w kontekście całej twórczości św. Pawła temat eschatologii odgrywa również niepoślednią rolę, a traktat 1 Kor 15 jest jego zwieńczeniem. Inne teksty, które traktują u Apostoła Narodów o rzeczach ostatecznych można odnaleźć w 1 Tes 5 i Flp 3. Jednak to właśnie Pierwszy List do Koryntian zawiera absolutnie najistotniejszą prawdę, która stoi u podstaw wszelkich dyskusji i chrześcijańskiej doktryny eschatologicznej. Jest to fakt zmartwychwstania Chrystusa. Święty Paweł ujął tę zasadę w jednym prostym stwierdzeniu: „Jeśli nie ma zmartwychwstania, to i Chrystus nie zmartwychwstał. A jeśli Chrystus nie zmartwychwstał, daremne jest nasze nauczanie, próżna jest także wasza wiara” (1 Kor 15,13–14). Dla św. Pawła jest droga, na której Chrystus Pan odzyskuje swą potęgę i majestat, które odebrały mu męka i śmierć krzyżowa. Poprzez zmartwychwstanie Jezus Chrystus otrzymuje ponownie synowski autorytet, zasiadając po prawicy Boga Ojca w niebie. Z jednej strony zatem zmartwychwstanie Chrystusa jest dla św. Pawła aktem eschatologicznym, z drugiej zaś strony Apostoł podkreśla zawsze jego ziemski i materialny wymiar.

Zmartwychwstanie w pismach Pawłowych to zawsze akt historyczny, w którym Chrystus ukazuje także nową formę cielesnej egzystencji. Ponieważ wśród Greków nigdy nie istniała wiara w zmartwychwstanie umarłych, mimo iż niektórzy zgadzali się na nieśmiertelność duszy, warto prześledzić argumentację Apostoła, jaką przekonywał wątpiących Koryntian. Tekst 1 Kor 15, podobnie jak najstarsze pismo św. Pawła Apostoła, czyli 1 Tes⁸, ma charakter intensywnego dialogu z gminą i stanowi próbę jego odpowiedzi na liczne pytania bardzo młodej wspólnoty chrześcijan. Najistotniejszym pytaniem jest sam historyczny fakt zmartwychwstania Chrystusa (1 Kor 15,12–29), dalej sposób, w jaki umarli zmartwychwstają (1 Kor 15,35–50), wreszcie kwestia postawy moralnej i etycznej, jaką winni reprezentować chrześcijanie w dniu paruzji (1 Kor 15,57–58). Zmartwychwstanie Chrystusa jest dla Pawła absolutnym początkiem i fundamentem wiary. Bez wiary w zmartwychwstanie jest ona próżna i martwa (1 Kor 15,13). Pytania gminy w Koryncie o rzeczy ostateczne także i dzisiaj nie tracą na swej aktualności. Niniejszy artykuł jest próbą znalezienia przynajmniej niektórych odpowiedzi.

⁸ Por. S. Schreiber, „Der erste Thessalonicherbrief“, s. 396.

1. Kościół w Koryncie

Miasto Korynt położone jest na przesmyku o jednakowo brzmiącej nazwie. Umieszczenie to określane jest jako idealne i strategiczne, gdyż łączy całą Grecję z Peloponezem. Dodatkowo strategiczną lokalizację Koryntu podkreślały dwa porty: zorientowany na Adriatyk i Morze Jońskie Lechajon (Lechaeum) i skierowany na wschód ku Morzu Egejskiemu i często odwiedzany przez św. Pawła port w Kenchrach. To bardzo wyszukane położenie geograficzne Koryntu uczyniło z tego miasta w I w. po Chrystusie jeden z najbogatszych ośrodków handlowych całego Imperium Rzymskiego. W roku 146 przed Chr. miasto Korynt zostało całkowicie zniszczone przez konsula Luciusa Mummiusza w czasie kampanii militarnej Rzymu, która miała na celu ostateczne podporządkowanie Grecji Imperium. W czasie tej wyprawy Mummiusza wszystkich mężczyzn Koryntu wymordowano, kobiety i dzieci zabrano w niewolę, a cenne przedmioty, malowidła, posągi i mozaiki wywieziono statkami do wiecznego miasta. Stan ruiny Koryntu trwał ponad 100 lat, kiedy to Juliusz Cezar wraz z senatem podjęli decyzję o odbudowie miasta w 44 r. przed Chr. Krótco po odrestaurowaniu miasto Korynt stało się stolicą prowincji Achaja. Zamieszkiwał je konglomerat ludzi z prawie wszystkich prowincji rzymskich, co sprzyjało rozwojowi różnych kultów i wierzeń religijnych⁹.

Wśród nich znaczącą rolę odgrywała również synagoga żydowska, która według przekazów i źródeł była dość licznie odwiedzana¹⁰. Prawdopodobnie ten fakt zadecydował o tym, że św. Paweł zdecydował się na misję ewangelizacyjną w tym mieście. Kim byli chrześcijanie w Koryncie? Na to pytanie NT udziela trzech odpowiedzi, które znajdujemy kolejno w Dz 18; Rz 16 i 1 Kor 16. Z wymienionych trzech tekstów poznajemy 16 imion członków korynckiej wspólnoty chrześcijan. Trudno dzisiaj oszacować proporcje pochodzenia członków tej wspólnoty. Czy przeważali w niej chrześcijanie pochodzenia pogańskiego, czy też judeochrześcijanie, pozostaje pytaniem otwartym. Podobnie sytuacja wygląda *a propos* ich statusu politycznego i ekonomicznego, choć przyjmuje się, że wśród chrześcijan w Koryncie panowało dość duże zróż-

⁹ Por. T. Schmeller, „Der erste Korintherbrief“, s. 320–321; D.-A. Koch, „Korinth“, s. 156–162; M. Rosik, „Dlaczego twierdzą niektórzy z was, że nie ma zmartwychwstania?“, s. 235–236.

¹⁰ Więcej na ten temat zob. M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, s. 137–139.

nicowanie majątkowe. Jako ludzie swojej epoki, niekiedy bardzo dobrze wykształceni i spotykający przeróżnych myślicieli i filozofów, od początku stawiali św. Pawłowi, założycielowi ich Kościoła, trudne pytania o podstawy wiary (1 Kor 15) i obyczajów (1 Kor 7–8).

2. Okoliczności, data i miejsce zredagowania 1 Listu do Koryntian

Według informacji zawartej w 1 Kor 16,8 św. Paweł podczas pobytu w Efezie napisał list, który Kościół nazywa 1 Listem św. Pawła Apostoła do Koryntian. Sporna pozostaje data jego napisania. Proponowana data przez egzegetów oscyluje pomiędzy 52 a 55 rokiem po Chr. Jest to czas pobytu św. Pawła w Efezie. Wiosną roku 55 Apostoł opuścił to miasto, więc należy przyjąć, że zakończył także redagowanie swojego pisma do Koryntian¹¹. Był to list do gminy, która funkcjonowała już od dłuższego czasu, a jego słowa są odpowiedzią na krytyczną sytuację, jaka tam zaistniała. Paweł dowiedział się w Efezie, że w założonym przez siebie lokalnym Kościele doszło do poważnych rozłamów i otwartych skandali (1 Kor 5,1)¹². Po odkryciu sporej liczby błędów zarówno w doktrynie, jak i w chrześcijańskiej moralności, św. Paweł na mocy swojego apostołskiego mandatu, chce pouczyć Koryntian o prawdziwej nauce Jezusa Chrystusa w mocy Ducha Świętego i pouczyć, że jego dary stanowią, obok zmartwychwstania i teologii krzyża, jedną z najważniejszych prawd chrześcijańskiej wiary.

Od dawna w egzegezie NT zadawano pytanie o to, jakie były w rzeczywistości najważniejsze problemy doktrynalne gminy w Koryncie. Zdania w tej kwestii są podzielone. Nie ulega jednak wątpliwości, że wielu spośród jej członków negowało naukę Kościoła dotyczącą zmartwychwstania umarłych w ciele (1 Kor 15,12). Trwali oni w typowej dla Greków pogardzie dla ciała, uznając tylko świat ducha i idei, kontynuując znany od wieków system filozoficzny Platona¹³. Święty Paweł w przeciwieństwie do nich wskazywał na wielką wagę ludzkiego ciała zarówno przed, jak i po śmierci¹⁴. Według niego Bóg udzielił już teraz daru Ducha Świętego wierzącym, ale nie uczynił jeszcze ciała ducho-

¹¹ Por. U. Schnelle, *Paulus*, s. 37.

¹² Por. R. A. Horsley, *1 Corinthians*, s. 22.

¹³ Por. M. M. Mitchel, „Koritherbriefe“, s. 1688–1694.

¹⁴ Por. G. Barth, „Zur Frage nach der 1 Korinther 15 bekämpften Auferstehungsleugnung“, s. 187–202.

wego. Aby tego doświadczyć, trzeba oczekiwać dnia paruzji Chrystusa. „Duch ożywiający” (1 Kor 15,45), który żyje w sercach ludzi ochrzczonych, przekształci ich śmiertelne ciała w ciało duchowe w chwili chwalebного powrotu Jezusa Chrystusa na końcu czasów.

3. Kontekst literacki 1 Kor 15

Wydaje się, że tekst 1 Kor 15 tworzy samodzielną jednostkę literacką¹⁵. Poprzedza ją sekcja 1 Kor 12–14, która koncentruje się na problematyce pneumatologicznej, zwłaszcza na kwestii chryzmatów i darów Ducha Świętego udzielonych wierzącym: „Nie chciałbym, bracia, byście nie wiedzieli o darach duchowych” (1 Kor 12,1). Dla dobra całego Kościoła, każdy wierzący w Chrystusa otrzymuje dary i charyzmaty Ducha Świętego. Paweł Apostoł, przemawiając z natchnienia Ducha Świętego, a właściwie cytując Ducha Świętego, ogłasza adresatom swego listu, że „Jezus jest Panem”. W rozdziale 1 Kor 13 Apostoł celebrytuje pochwałę miłości, natomiast w 1 Kor 14 konfrontuje on sytuację w gminie korynckiej z darami Ducha Świętego i darem języków. Całą tę sekcję literacką (1 Kor 12–14) św. Paweł kończy prywatnym pouczeniem (por. 1 Kor 14,36–40). Chociaż 1 Kor 15 proponuje zupełnie nowy argument literacki i teologiczny: „zmartwychwstanie umarłych”, to jednak nie jest on przypadkowo umieszczony właśnie w tym kontekście literackim całego listu. Apostoł Narodów umieszcza swój wykład na temat zmartwychwstania po pouczeniu na temat darów Ducha Świętego, ponieważ fakt i tajemnica zmartwychwstania dotyczą wprost i bezpośrednio Ducha Świętego: „Wszyscyśmy bowiem w jednym Duchu zostali ochrzczeni, aby stanowić jedno Ciało” (1 Kor 12,13). Przez Ducha Świętego wierzący zostają włączeni do wspólnoty ludzi wierzących tu na ziemi i na tej samej zasadzie będą włączeni do wspólnoty zmartwychwstałych w Chrystusie. Mocą tego samego Ducha Świętego wszyscy będą przemienieni, tak żywi, jak i umarli. Ich ciała zostaną przekształcone w ciała duchowe podczas paruzji tzn. podczas inkorporacji do wspólnoty wierzących w niebie.

Można więc śmiało powiedzieć, że tekst 1 Kor 15 reprezentuje logiczny rozwój tematu „zmartwychwstanie”. Tworzy w strukturze tego listu wyraźnie odrębną jednostkę literacką. Dyskusja na temat darów Ducha Świętego kon-

¹⁵ Więcej na ten temat zob. A. Posadzy, „Widzenie Zmartwychwstałego. Interpretacja 1 Kor 15,3B–8”, s. 163.

centruje się przede wszystkim na ciele duchowym samego Chrystusa Pana, a następnie na duchowym ciele tych, którzy w Niego wierzą. Temat Ducha Świętego jest zatem swoistą nicią łączącą wyróżnione sekcje literackie 1 Kor, czyli rozdziały 12–14 i 15 i przywołuje pierwotny temat całego listu, który św. Paweł wyłuszczył w pierwszych wierszach swojego pisma: „I stanąłem przed wami w słabości i w bojaźni, i z wielkim drżeniem. A mowa moja i moje głoszenie nauki nie miały nic z uwodzających przekonywaniem słów mądrości, lecz były ukazywaniem ducha i mocy, aby wiara wasza opierała się nie na mądrości ludzkiej, lecz na mocy Bożej” (1 Kor 2,3–5).

4. Kompozycja 1 Kor 15

W kompozycji retorycznej 1 Kor 15 możemy wyróżnić cztery zasadnicze części:

- 1) ww. 1–2 – *exordium*;
- 2) ww. 3–11 – *narratio*;
- 3) ww. 12–34 – część pierwsza: wprowadzenie w temat „czym” jest zmartwychwstanie umarłych. W pierwszej części można wyróżnić trzy części:
 - 3a) w. 12 – *propositio* (w formie pytania),
 - 3b) ww. 13–32 – *probatio* (w trzech częściach: A: 13–19; B: 20–28; A': 29–32),
 - 3c) ww. 33–34 – *peroratio* (w formie pouczenia);
- 4) ww. 35–58 – część druga: ukazanie tematu „jak” dokona się zmartwychwstanie umarłych. Także i ta część dzieli się na trzy podstawowe części:
 - 4a) w. 35 – *propositio* (w formie pytania),
 - 4b) ww. 36–57 – *probatio* (w trzech częściach: A: 36–44a; B: 44b–49; A': 50–57),
 - 4c) w. 58. – *peroratio* (w formie pouczenia)¹⁶.

Centralną część, czyli obie sekcje literackie *probatio* (1 Kor 15,13–32. 36–57) możemy ukazać za pomocą następującego schematu:

¹⁶ Schemat wykorzystanej w niniejszym artykule struktury literackiej 1 Kor 15 pochodzi od S. Brodeura, *The Holy Spirit's Agency in the Resurrection of the Death*, s. 17–29. Inne koncepcje struktury 1 Kor 15 prezentuje A. Posadzy, „Widzenie Zmartwychwstałego”, s. 164–165.

1 Kor 15,13–32	1 Kor 15,36–57
A: 1 Kor 15,13–19: negatywne konsekwencje odrzucenia prawdy o zmartwychwstaniu (sześciokrotne użycie spójnika εἰ – „jeśli”).	A: 1 Kor 36–44a: ciało duchowe, które jest różne od ziemskiego (siedmiokrotne użycie przymiotnika ἄλλος – „inny”, „różny”).
B: 1 Kor 15,20–28: Argument pozytywny. Przedmiot zasadniczy naszej wiary to zmartwychwstanie Chrystusa i nasze.	B: 1 Kor 44b–49: Chrystus posiada naprawdę ciało duchowe i jest możliwe przejście od ciała ziemskiego do ciała duchowego.
A: 1 Kor 15,29–32: negatywne konsekwencje odrzucenia prawdy o zmartwychwstaniu i chrzcie (cztery zasadnicze pytania i czterokrotne użycie spójnika εἰ – „jeśli”).	A: 1 Kor 15,50–57: transformacja ciał wierzących na podobieństwo duchowego ciała Jezusa Chrystusa (podwójne użycie czasownika ἀλλάσσομαι – „zmieniać”, „przemieniać”, „wymieniać”).

Probatio w 1 Kor 15 tworzą zatem dwie odrębne sekcje literackie. Spół, w jaki św. Paweł przywołuje swoje argumenty na temat doniosłości zmartwychwstania Chrystusa dla chrześcijan, w obu tekstach, jest jednak bardzo podobny. Wypada zapytać się, jakie elementy literackie upodabniają oba teksty tzw. *probatio* w 1 Kor 15. Nie ma wątpliwości, że pierwsza część *probatio* (ww. 13–19 i ww. 36–44a) odwołuje się do argumentów natury filozoficznej, czyli bazuje na ludzkim rozumowaniu. Druga część (ww. 20–28 i ww. 44b–49) odwołuje się do argumentów pochodzących z chrystologii i samego Pisma Świętego. Dotykamy więc w tym punkcie problematyki wynikającej z Bożego objawienia. Ostatnia część czyli 1 Kor 15,29–32 i 50–57 prezentuje konsekwencje moralne wynikające z przyjęcia prawdy o zmartwychwstaniu. W tym punkcie św. Paweł stawia pytania dotyczące konkretnego zachowania i postępowania chrześcijan.

Uzasadnione wydaje się również pytanie o różnice, jakie występują pomiędzy obydwojma fragmentami *probatio*. Tekst 1 Kor 15,13–19, czyli fragment A w strukturze pierwszej części, przywołuje tzw. argumentację *ad absurdum* (w tonie absolutnie negatywnym). Z kolei fragment 1 Kor 15,36–44a, a więc część A w strukturze drugiego tekstu *probatio* opiera się na argumentach naukowych wynikających z wiedzy biologicznej i kosmologicznej rozpowszechnionej w świecie helleńskim w I wieku po Chrystusie.

W obu tekstach *probatio*, centralne fragmenty, czyli perykopy 1 Kor 20–28 i 44b–49, odwołują się do argumentacji chrystologicznej, przy czym 1 Kor 15,44b–49 zawiera także odwołania do pneumatologii św. Pawła. Z kolei teksty zmykające *probatio* wykazują duże zróżnicowanie tematyczne. W 1 Kor

15,29–32 przeważa argumentacja negatywna, pogańska, nawet fatalistyczna, natomiast tekst 1 Kor 15,50–57 ma bardzo pozytywne zabarwienie i odwołuje się przede wszystkim do chrześcijańskiej cnoty nadziei.

Pobieżne spojrzenie na strukturę koncentryczną 1 Kor 15 nie pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć, który z tekstów w proponowanej kompozycji zawiera najważniejsze wskazówki św. Pawła na temat jego doktryny o zmartwychwstaniu. Wydaje się jednak, że obie centralne perykopy w tekstach *probatio*, a więc 1 Kor 15,20–28 i 44b–49, akcentują najbardziej podstawową argumentację Apostoła na temat tej tajemnicy, która brzmi: Chrystus Pan – drugi Adam prawdziwie zmartwychwstał. Poprzez położenie akcentu na tę tajemnicę św. Paweł nawiązuje do tematyki, którą przedstawił już wcześniej w *narratio* (1 Kor 15,3–11). Tym samym można powiedzieć, że teksty 1 Kor 20–28 i 44b–49 spełniają w argumentacji Apostoła Narodów na temat zmartwychwstania rolę najbardziej doniosłą. Podkreślają dobitnie, że fakt zmartwychwstania jest kluczem interpretacyjnym dla całej Pawłowej teologii. Prawda ta dotyczy zarówno 1 Kor, jak i innych pism św. Pawła.

5. *Narratio* – Jezus Chrystus prawdziwie zmartwychwstał (1 Kor 15,3–11)

Literacki charakter pierwszej sekcji w 1 Kor 15 jest ewidentnie narracyjny. Prezentuje ona absolutne jądro chrześcijańskiej teologii w tematyce zmartwychwstania. Dla św. Pawła stanowi również podstawę dalszej argumentacji na ten temat, którą przeprowadza w dalszej części tekstu 1 Kor 15. Można zapytać: co właściwie chciał uwypuklić św. Paweł poprzez umieszczenie obszernego *narratio* na początku 1 Kor 15? Możliwych jest kilka odpowiedzi: a) świadectwo Pisma Świętego; b) liczbę naocznych świadków zmartwychwstania; c) teofanię i porządek teofanii Zmartwychwstałego. Pomocą w znalezieniu odpowiedzi na te pytania może być kumulacja powtórzeń zastosowanych w tekście 1 Kor 15,3–11.

Kluczową rolę we fragmencie 1 Kor 15,3–11 odgrywa czasownik ὡφθη (forma aorystu) zastosowany przez Apostoła w naszym tekście 4 razy. Jest to forma *passivum* czasownika ὁράω („widzieć”), którą można przetłumaczyć „być widzianym”; „zostać zobaczonym bądź zauważonym”. Koresponduje on znaczeniowo z hebrajską formą *niphal* czasownika *ra'ah*, którą możemy przetłumaczyć jako „zjawić się przed kims”; „pozwolić się zobaczyć komuś”. W ST

termin *ra'ah* w formie *niphal* opisuje teofanię, której doświadczają ważni bohaterowie (np. Rdz 12,7; 17,1) lub wskazuje na pojawienie się anioła Pańskiego (np. Wj 3,2). Tego typu teofanię kończą się objawieniem Bożej woli za pomocą szczególnej obietnicy, którą składa sam Pan¹⁷.

W tekście *narratio* 1 Kor 15,3–11 akcent pada na znaczącą ilość teofanii oraz dużą liczbę naocznych świadków, którzy spotkali zmartwychwstałego Pana. Wspólnie i jednogłośnie obwieszczają zmartwychwstanie Chrystusa. Czynią to „zgodnie z Pismem”. Dla św. Pawła zaś sam fakt głoszenia tej Dobrej Nowiny ma znaczenie fundamentalne dla wzrostu wiary: „Jedynie to, że czy to obłudnie, czy naprawdę, na wszelki sposób rozgłasza się Chrystusa. A z tego ja się cieszę i będę się cieszył” (Flp 1,18). Wspominając świadków objawień Pana po zmartwychwstaniu, Apostoł Narodów dba o zachowanie właściwej kolejności na liście tych teofanii. Według niektórych komentatorów 1 Kor pozycja św. Pawła na tej liście jest uprzywilejowana. Wydaje się jednak, że jest to opinia niesłuszna, gdyż sam Apostoł podkreśla swoją niegodność, akcentując jednocześnie działanie łaski Bożej w rozwoju jego osobistej wiary (1 Kor 15,9–10). Teofania zmartwychwstałego Pana w życiu św. Pawła nie jest narzędziem, które pozwala Apostołowi wzmacniać swój autorytet, lecz służy jako środek do pogłębiania osobistej pokory na drodze głoszenia Dobrej Nowiny. Na pewno nie służy za środek do wywyższania się i podkreślania apostołskiego autorytetu. Paweł wymienia pokorę jako konieczny warunek dla każdego, kto chce stać się prawdziwym głosicielem prawdy o zmartwychwstaniu Chrystusa. Jako grzesznik jest on świadomy swej niegodności, dlatego uniża się tak, jak uczynił to wcześniej jego Pan Jezus Chrystus. Tym samym, w sposób bardzo dyskretny, kieruje on swoje pouczenie także do adresatów listu, którzy szczycili, a nawet pysznili się swoimi duchowymi darami (charyzmatami). Zamiast chlubić się swoim apostołskim powołaniem wśród pogan, Paweł uniża się, nazywając samego siebie w 1 Kor 15,8 „poronionym płodem” (ἐκτρομα). Motyw pokory i unizienia Apostoła jest również nawiązaniem do kontekstu bliższego 1 Kor 15, przywołując na myśl wypowiedź zawartą w 1 Kor 13,4: „Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest. Miłość nie zazdrości, nie szuka poklasku, nie unosi się pychą.”

¹⁷ M. Rosik dodaje, że formę ὡφθη można uznać za *verbum deponens* w rozumieniu „ukazał się”, „dał się zobaczyć”. Por. M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, s. 474–475.

6. Część pierwsza: *propositio, probatio, peroratio* (1 Kor 15,12–34) – ostateczne zmartwychwstanie umarłych

Logikę tego fragmentu można określić jako *ad absurdum*. Proponuje on rozwiązania, które prowadzą do nielogicznych, a nawet absurdalnych konsekwencji. Ton całej wypowiedzi św. Pawła w 1 Kor 15,12–32 jest bardzo negatywny. Dzieli się ona na dwie części, które obu przypadkach wyznacza wypowiedź: „Jeśli nie ma zmartwychwstania, to i Chrystus nie zmartwychwstał”.

Część I (14–16): rezultaty wynikające z przepowiadania – fałszywi świadkowie zmartwychwstania.

Część II (17–19): rezultaty wynikające z bycia pośród żywych – nie ma dla nich przebaczenia; ostatecznym przeznaczeniem jest zniszczenie i śmierć.

Ogólne przesłanie obu wyszczególnionych sekcji zawiera się we wspólnym stwierdzeniu: nadzieja chrześcijan pokładana w zmartwychwstałym Chrystusie ogranicza się tylko do ziemskiej egzystencji. Wszystko kończy się wraz ze śmiercią wierzącego. Po śmierci nie ma już nic. Treść 1 Kor 15,18 potwierdza, że podobne myśli opanowały niektórych członków gminy w Koryncie. Według nich, ci, którzy umarli w Chrystusie, są zgubieni, tzn. straceni, ponieważ zatracenie jest sprawiedliwym losem grzesznika. Oznacza to także, że Chrystus nie był zdolny zbawić ludzi z więzów śmierci i wiecznego potępienia, ponieważ sam nigdy nie zmartwychwstał. Tym samym trzeba przekreślić także jego boskie pochodzenie i boskie zdolności. Takie wnioskowanie spotkało się z ostrym sprzeciwem św. Pawła, który łączył rzeczy przyszłe (niebo) ze zmartwychwstaniem samego Chrystusa, co oznaczało również zwycięstwo nad złem i grzechem. Poglębione nauczanie Apostoła w tym zakresie odnajdujemy w 1 Kor 15,20–28, zwłaszcza we fragmencie 15,24–28¹⁸.

Po krótkim *propositio* w 1 Kor 15,20, św. Paweł rozpoczyna swoje wyjaśnienia (ww. 21–22), wskazując na wagę faktu zmartwychwstania Jezusa Chrystusa dla wszystkich ludzi. Ta część perykopy 1 Kor 15,20–28 kładzie nacisk na wymiar soteriologiczny doktryny Kościoła. Z kolei perykopa 1 Kor 23–28 podkreśla wagę ostatecznego zmartwychwstania przy końcu czasów (wszystkich ludzi wraz z Chrystusem). Według Pawła Apostoła, jeśli neguje się fakt końcowego zmartwychwstania, Bóg nie może przewyżżyć śmierci, a więc także i zła. Tym samym fakt zmartwychwstania przy końcu czasów jest decydujący

¹⁸ Por. M. Rosik, „Dlaczego twierdzą niektórzy z was, że nie ma zmartwychwstania?”, s. 235.

dla nadejścia Królestwa Bożego. Tylko w ten sposób Bóg może ukazać swoje panowanie nad całym światem. Poruszone przez św. Pawła tematy pozwalają ustalić wewnętrzną strukturę całej perykopy 1 Kor 15,20–28¹⁹:

– *Propositio*: zmartwychwstanie Chrystusa jest zadatkiem ostatecznego zmartwychwstania (w. 20);

– Pierwsze wyjaśnienie: zbawcza rola Jezusa Chrystusa (ww. 21–22);

a – przez człowieka śmierć weszła na świat;

b – przez człowieka dokonuje się zmartwychwstanie umarłych;

a' – w Adamie wszyscy umierają (czas terażniejszy);

b' – w Chrystusie wszyscy będą ożywieni (czas przyszły);

– Drugie wyjaśnienie: scenariusz apokaliptyczny – zwycięstwo Chrystusa (ww. 23–28);

– Wprowadzenie do scenariusza końca czasów;

a – zwycięstwo nad nieprzyjaciółmi (faza negatywna – cytaty z Ps 110,1);

b – poddanie całego stworzenia władzy Boga (faza pozytywna – cytaty z Ps 8,6).

W wierszu 1 Kor 15,23 zwraca uwagę użycie rzeczownika *τάγμα*. Termin ten to *hapax legomenon* w całym NT. W grece klasycznej oznacza „grupę żołnierzy” lub „oddział zbrojnych”. W tekście 1 Kor znaczenie tego rzeczownika jest nieco inne. Proponowane tłumaczenia mówią o „każdym w swojej grupie” lub o „każdym na swoim miejscu”²⁰. W kontekście tego terminu pojawia się termin „prymicja”, „pierwszy owoc”, „początek” (*ἀπαρχή*), który sugeruje następstwo czasowe: najpierw zmartwychwstanie dotyczy samego Chrystusa, a potem pozostałych wierzących w Niego. Ważna jest przede wszystkim zaznaczona przez św. Pawła różnica czasowa pomiędzy zmartwychwstaniem Jezusa Chrystusa, które już się dokonało i tym, które dotyczy chrześcijan, trwających w oczekiwaniu na to wydarzenie. Sam rzeczownik *avparch* rozpoczyna argumentację św. Pawła zarówno w 1 Kor 15,20, jak i 15,23. Apostoł wybrał tę metaforę ze względu na pewną oczywistość: jeśli jest prymicja, pierwszy plon czy owoc, to muszą z czasem nadejść obfite żniwa. Termin ten uwypukla aspekt przygotowawczy zmartwychwstania Chrystusa. W odróżnieniu do innych fragmentów, w których św. Paweł porusza kwestię zmartwychwstania, nie pojawia się w naszym fragmencie aspekt familiarny. Wystarczy przywołać tu tekst

¹⁹ Por. J.-N. Aletti, „L'argumentation de Paul et la position des Corinthiens: 1 Co 15,12–34”, s. 72–77.

²⁰ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian*, s. 277.

Rz 8,11–12, gdzie wierzący nazwani są braćmi Pana i dziećmi Bożymi. Poprzez użyty w 1 Kor 15,23 zwrot $\epsilon\pi\epsilon\iota\tau\alpha\ \text{o}\iota\ \tau\omicron\upsilon\ / \text{Cristou} / \text{evn th} / \text{parousi, a} / \text{a}\upsilon\tau\omicron\upsilon\ /$, Apostoł akcentuje jeszcze trzy inne problemy: po pierwsze stawia pytanie o powszechność paruzji, czy będzie ona dla wszystkich, czy też doświadczą jej tylko zmarli chrześcijanie; po drugie wskazuje, że paruzja to powtórne przyjście samego Chrystusa Pana (podobne stwierdzenia zawiera 1 Tes 4,16); po trzecie zmartwychwstanie chrześcijan łączy się z paruzją Chrystusa. Chrystus przybędzie powtórnie, by odnaleźć swoich wyznawców.

Wiersz 1 Kor 15,24 wspomina o końcu. Na określenie tej rzeczywistości zastosował termin $\tau\epsilon\lambda\omicron\upsilon\varsigma$. Rodzi się pytanie o to, co Apostoł ma na myśli? Czego lub kogo koniec przepowiada? Sens tej wypowiedzi odnajdujemy w dalszej części tego tekstu: Zmartwychwstały Pan ukończy swoje dzieło, tzn. zniszczy nieprzyjaciół Boga i przygotowuje zbawienie swoim wyznawcom. Ostatecznie Bóg przywróci swoje panowanie nad stworzeniem. Można więc mówić tu o wypełnieniu się Bożych planów i Bożej woli wobec świata²¹. W ten proces odnowy Bożego panowania włączone będą wszystkie siły, które opierają się realizacji Bożego planu zbawienia. Są to siły, które obecnie dominują nad ludzkością, zarówno polityczne, jak i religijne, które św. Paweł określa wspólnymi imionami: grzech i śmierć (por. Rz 8,38–39). Królestwo Chrystusa, o którym mowa w 1 Kor 15,25, według niektórych komentatorów, miałoby swój początek po ostatecznym zmartwychwstaniu. Byłaby to inicjacja tzw. królestwa pośredniego (tzw. *Zwischenreich*). Wydaje się jednak, że idea Apostoła w tej wypowiedzi jest inna. Królestwo Chrystusa polega najpierw na pokonaniu wszystkich przeciwników. Początkiem tej batalii jest zmartwychwstanie Pana, które stanowi jednocześnie początek jego intronizacji. Taki wniosek wypływa z lektury mesjańskiej Psalmu 110. Wszystko kończy się zwycięstwem nad ostatnim wrogiem, czyli śmiercią ludzi i innych stworzeń. Tym samym treść wiersza 15,25 dotyczy wydarzeń, które dzieją się przed ostatecznym zmartwychwstaniem umarłych. Według opinii F. Hahna, pierwotny Kościół zmierzał ku tzw. „eschatologii coraz bardziej realizowanej”. W tej hipotezie, na początku, chrześcijanie byli przekonani, że Chrystus obejmie swoje mesjańskie panowanie w chwili ostatecznej paruzji (por. Mk 14,61–62. Jednak ze względu na opóźnianie się tego dnia, moment wyniesienia królewskiego zostaje uprzedzony i połączony z faktem zmartwychwstania (1 Kor 15,22–27). W końcu F. Hahn wskazuje na powszechną eschatologię, która odznaczać się będzie całkowitym podporząd-

²¹ Por. M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, s. 488.

kowaniem przez Chrystusa swoich nieprzyjaciół (Ef 1,20–22; Kol 2,10–15). Niestety na potwierdzenie tej hipotezy brakuje odpowiednich kryteriów. W 1 Kor brak informacji o rzekomo opóźniającej się paruzji, czy też świadectw jakoby św. Paweł był przekonany, iż doświadczy jej jeszcze za swego ziemskiego życia. Z drugiej strony trudno zanegować fakty, które wskazują na doświadczenie ostatecznej władzy Chrystusa w pierwotnym Kościele, wynikającej ze zmartwychwstania np. cuda dokonywane przez apostołów, powszechne nawrócenia jako efekt głoszonego orędzia paschalnego²².

W wierszach 1 Kor 15,26–28 św. Paweł zarysowuje głęboką perspektywę teologiczną zmartwychwstania. Nie chodzi w tym fragmencie tylko o prawdę soteriologiczną, czy chrystologiczną, ale właśnie o Pawłową teologię. Na końcu czasów wszystko zostanie poddane Ojcu, z wyjątkiem tego, który wszystko Ojcu poddał. Ostatecznie Bóg będzie wszystkim we wszystkich i w każdej rzeczy. W tym procesie moc Syna jest zgodna z mocą Ojca i działają Oni w pełnej harmonii, w pełnej koherencji²³. Po opisanu ostatecznego losu chrześcijan, czyli zwycięstwa Boga nad złem św. Paweł, przez symetrię z tekstem 1 Kor 15,13–19, podejmuje ponownie w 1 Kor 15,29–32 argumentację *ad absurdum*. Przedstawia zachowanie wierzących w Chrystusa, których postawa i sposób życia zakłada nadzieję i wiarę w zmartwychwstanie. Nie wnoszą one praktycznie żadnych nowych szczegółów na poziomie eschatologicznym, ale podkreślają prawdę o tym, jak zmartwychwstanie determinuje działanie chrześcijan na ziemi. Trzeba jednak podkreślić, że perykopa 1 Kor 15,29–32 zawsze stwarzała wiele problemów interpretacyjnych. Już w roku 1950 B.M. Foschino wskazał na ponad 40 różnych propozycji interpretacyjnych samego tylko wiersza 1 Kor 15,29. W ramach tego opracowania nie ma miejsca na tak szeroką dyskusję²⁴. Poza tym trudności interpretacyjne w 1 Kor 15,29 nie zaciemniają podstawowego sensu przesłania tego tekstu. Paweł Apostoł pragnie wskazać na związek, jaki istnieje pomiędzy wiarą w zmartwychwstanie pierwszych męczenników, a zmarłymi, z naturalnych przyczyn, pierwszymi członkami wspólnoty Kościoła. Inaczej śmierć męczenników byłaby właśnie wydarzeniem absurdalnym.

²² Por. F. Hahn, *Christologische Hoheitstitel, Ihre Geschichte im frühen Christentum*, s. 126–132.

²³ Por. O. Wischmeyer, „1 Korinther 15, s. 190–193.

²⁴ Por. B.M., Foschino, „Those who are Baptized for the Dead. 1 Cor 15,29”, s. 260–76.

7. Część druga: *propositio*, *probatio* i *peroratio* (1 Kor 15,35–58) – natura ciała zmartwychwstałego

Z punktu widzenia analizy retorycznej kolejna część 1 Kor 15 zawarta w perykopie 1 Kor 15,35–58 tworzy drugi fragment *propositio*, następnie kolejne *probatio*. Całość zamyka krótkie *peroratio* w 1 Kor 15,58. *Probatio* ma charakter struktury koncentrycznej według schematu ABA'. Ten układ literacki potwierdzają zawarte w nim powtórzenia leksykograficzne:

Część A (36–44a) – kładzie nacisk na różnice pomiędzy ludzkim ciałem a ciałem po zmartwychwstaniu. Święty Paweł posługuje się powtórzeniami przymiotnika ἄλλος („inny”), który pojawia się przede wszystkim w 1 Kor 15,39.41 oraz czasownikiem διαφέρω („być lepszym”, „być innym”) w 1 Kor 15,41, który uwypukla zróżnicowanie ciał, a także opozycje istniejące w naturze: ziarno i dojrzała roślina, ciała ziemskie i ciała niebieskie, zniszczalność i niezniszczalność, powszechne i chwalebne, słabość i moc²⁵.

Część B (44b–49) kontynuuje argumentację na sposób antytetyczny: ciało naturalne zostaje postawione w opozycji do ciała duchowego z wykorzystaniem podwójnego przykładu Adama. Paweł kładzie nacisk na możliwość przejścia od ciała ziemskiego do niebieskiego, powołując się na przykład samego Chrystusa, który dokonała tej przemiany w chwili swego zmartwychwstania.

Część A' (50–57) powtarza słownictwo zawarte w perykopie 1 Kor 36–44a. Najbardziej wyraża to czasownik ἀλλαγήσομαι („robić coś inaczej lub w inny sposób”; „dokonać transformacji”). Myślą przewodnią tego fragmentu jest dla Apostoła konieczność transformacji ciała ludzkiego w duchowe, zarówno żywych, jak i już umarłych.

Bliższa analiza pozwala podzielić tekst 1 Kor 15,36–44a na dwie różne części. Pierwsza z nich (ww. 36–41) podaje dwa porównania wzięte ze świata stworzeń. Druga wykorzystuje owe porównania w kwestii zmartwychwstania umarłych (ww. 42–44a). Pełnią one funkcję komplementarną. Pierwsze porównanie (ww. 36–38) podkreśla opozycję pomiędzy dwoma ciałami, tym, które jest u początków (np. zasiewu), a tym, które dojrzewa. W ten sposób Apostoł podkreśla aspekt czasowy stworzenia, także jego przemijalność i niestałość. Drugie przeciwieństwo opisane przez Pawła w 1 Kor 15, 39–41 wskazuje na przestrzeń, zaznaczając różnice pomiędzy tym, co na ziemi, i tym, co w niebie.

²⁵ Por. R. Morissette, „La condition de ressuscité. 1 Corinthiens 15,35–49: structure littéraire de la péricope”, s. 208–209

Aplikacja obrazów przywołanych w 1 Kor 15,36–41 do kwestii zmartwychwstania ciała przygotowuje tematycznie kolejną perykopę. Apostoł będzie odwoływał się do wiary Kościoła w Chrystusa, który zmartwychwstał w ciele (1 Kor 15,44b–49)²⁶.

Wiersze 1 Kor 15,36–38 odwołują się do naturalnych praw przyrody, które decydują o tym, że zasiane w ziemi ziarno przekształca się w dojrzałą roślinę z rozwiniętym źdźbłem i kłosem. Według stanu wiedzy ówczesnego czasu, zwłaszcza w starożytnej Grecji, ziarno rzucone w glebę umierało. A zatem śmierć pozwalała na przekształcenie ziarna (ciało pierwsze lub początkowe) w pełną roślinę (ciało rozwinięte inaczej, ciało po...). Te rozwiązania oparte na logicznych zasadach kontynuacji czasowej w przyrodzie pozwalają Apostołowi nalegać na konieczność przejścia od ciała ziemskiego do ciała zmartwychwstałego. Wiersz 15,36 wskazuje na fakt śmierci, który jest warunkiem *sine qua non* decydującym o jakościowej transformacji naszego ciała. Z kolei wiersz 15,37 podkreśla różnicę jakościową pomiędzy ziarnem a dojrzałym zbożem. W kolejnym wierszu (15,38) Paweł przypisuje cały proces zmian, jak również jego kontynuację woli samego Boga. Podkreśla również fakt podobieństwa ziaren między sobą i ogromne zróżnicowanie dojrzałych roślin w naturze. Oczywiście wszystkie te obrazy z zakresu biologii czy botaniki wykorzystane przez Apostoła Narodów ukazują stan wiedzy w jego epoce. Dla współczesnych czytelników pism św. Pawła stanowią nie lada wyzwanie, gdyż nie zgadzają się z obecnym stanem wiedzy. Dzisiejsza genetyka podkreśla bardzo mocno fakt kontynuacji pomiędzy ziarnem i rozwiniętą rośliną. Obie rzeczywistości posiadają przecież ten sam kod DNA. Wiemy także, że ziarno w ziemi nie umiera, lecz ulega przekształceniom, rozrastając się bardzo powoli, poprzez szereg różnych faz wzrostu. Można zatem powiedzieć, że jak dla św. Pawła, tak i dla Koryntian porównania zastosowane w 1 Kor 15 na temat zmartwychwstania podkreślają przede wszystkim bark kontynuacji pomiędzy tym co ziemskie, a tym, co zmartwychwstałe czy niebieskie. Trzeba jednak w tym momencie pamiętać o *Sitz im Leben* napisania tego listu, aby docenić pierwotny sens zastosowanych w 1 Kor 15 obrazów i porównań dla pierwszych chrześcijan.

We fragmencie 15,39–41 natrafiamy na opis różnic pomiędzy różnymi ciałami, tak ziemskimi, jak i niebieskimi. Ciała ziemskie czyli (ἐπίγεια): ludzie, ptaki i ryby są zróżnicowani ze względu na ὄραξ. W analizowanym tekście odnajdujemy także trzy kategorie przestrzeni charakterystyczne dla naszej plane-

²⁶ S. Brodeur, *The Holy Spirit's Agency in the Resurrection of the Death*, s. 19–40.

ty: ziemia, morze (woda), powietrze, w których występują kreatury wzmiankowane wcześniej przez Pawła Apostoła, jak σάρξ (por. Rdz 1,11; 7,21). Co więcej, słownictwo związane z σάρξ wskazuje, że św. Paweł (także ludzie w epoce grecko-rzymskiej) uznawał ciała żyjące jako zróżnicowane ze względu na swoją naturę. Ciała niebieskie (ἐπουράνια), czyli: słońce, księżyc i gwiazdy, różnią się od siebie ze względu na chwałę (δόξα). Paweł wymienia w swoim tekście wszystkie ciała niebieskie znane ówczesnie (planety należały do kategorii gwiazd, a odróżniały się od nich poprzez swój ruch, tworząc tym samym oddzielną podgrupę). Zawierają one w sobie pewien element, inny od wszystkiego, co ziemskie, zwany ἕτερον („inny”, „różny”), który zapewnia im niezniszczalność. Są to byty, które żyją, bądź istnieją zawsze. Tym, co je odróżnia subtelnie między sobą, to sposób, w jaki błyszczą swoim światłem. Takie porównanie przygotowuje kolejne wiersze w tekście 1 Kor 15, które opisują różne sposoby życia Pawłowego σάρξ (czyli to ziemskie i tym samym zniszczalne) i to, co nazywamy δόξα (niebieskie i niezniszczalne). Według kosmologii znanej w epoce NT gwiazdy nigdy nie umierały (nie ginęły). Stąd wybór Apostoła, aby właśnie one stanowiły przykład ciał, które zmartwychwstają, czyli takich ciał ludzkich, które także nie zaznają śmierci.

Również powyższe porównania budzą w nas dużo wątpliwości, ponieważ nasza wiedza jest od nich bardzo odległa. Nie ma dzisiaj wątpliwości, że słońce, księżyc, czy gwiazdy nie są bytami ożywionymi i nie posiadają tym samym ciał na sposób zwierząt czy ludzi. Co więcej, ich trwanie w czasie również jest ograniczone, w każdym razie nie są wieczne, jak sądzili ludzie żyjący w czasach antycznych. Gwiazdy i planety posiadają, jak wiadomo, komponenty zarówno fizyczne, jak i chemiczne, podobne do istot spotykanych na naszej planecie. Tym samym św. Paweł, po raz kolejny, stawia swoich czytelników przed trudnościami interpretacyjnymi. Dla niego jednak, kryteria, które wybrał miały charakter naukowości w swojej epoce i tym samym uważał, że mogą istnieć byty żyjące, które posiadają ciała wieczne i doskonałe. Chociaż nasza wiedza reprezentuje dzisiaj zupełnie inny poziom i mamy świadomość, że argumentacja św. Pawła nie jest w wielu kwestiach poprawna, to jednak w swojej epoce była jak najbardziej dopuszczalna i przekonująca.

Jak zostało powiedziane wcześniej, wiersze 1 Kor 15,39–41 są przygotowaniem dla kolejnego fragmentu, w którym św. Paweł przedstawia możliwość przejścia między dwoma typami ciał. Pouczenie, jakie Apostoł zawarł 1 Kor 15,42–44a, jest jednym z najważniejszych w całej jego doktrynie o zmartwychwstaniu. Według św. Pawła człowiek naprawdę może przejść od ciała śmier-

telnego i zniszczalnego do nieśmiertelnego i wiecznego. W strukturze tego krótkiego fragmentu warto odnotować całą serię starannie dobranych antytez: niebieskie – ziemskie (w. 40); zniszczalne – niezniszczalne (w.42); chwalebne i niechwalebne (w. 43) i duchowe – ziemskie (w. 44). Argumentacja, zawarta w całym fragmencie 15,36–44 wskazuje, że dla św. Pawła zmartwychwstanie ciała nie jest prostym ożywieniem zmarłego. Ciało ziemskie zostanie całkowicie przemienione w ciało chwalebne, ciało stworzone dla wieczności i na wieki. Śmierć, według Apostoła, ułatwia przejście z jednego ciała w drugie: nie należy również postrzegać jej tylko w wymiarze negatywnym, gdyż stanowi część Bożego planu zbawczego dla wszystkich wierzących w Chrystusa. Bóg rzeczywiście może wyzwolić całe stworzenie od niszczycielskich szponów śmierci, w taki sposób, że Jego niebieska chwała ukaże się w całej pełni w ciałach tych, którzy zmartwychwstaną²⁷.

Centralna część *probatio* (1 Kor 15,36–57) zawarta w ww.44b–49 opiera się na podwójnej argumentacji: z Pisma i chrystologicznej. Bazuje również na wierze Kościoła opisanej w analizowanym wcześniej fragmencie 1 Kor 15,3–11. Właśnie fakt zmartwychwstania Jezusa Chrystusa pozwala św. Pawłowi potwierdzić, że istnieje ciało duchowe. Ten dowód jest ważny, ponieważ właśnie Chrystus zmartwychwstał i dokonał tego cudu w ciele. Jakkolwiek trzeba zaznaczyć, że logiczna argumentacja Apostoła prowadzona w ww. 44b–49, bazuje na typologii pierwszego Adama i ma charakter dowodzenia rabinicznego opartego na „midrasz pesher”. Nie wystarczy stwierdzenie faktu, że Chrystus posiada ciało duchowe. Być może jest to wyjątek, a nie fakt powszechny dotyczący wszystkich ludzi. Za pomocą cytatu wyjętego z Rdz 2,7 św. Paweł rozwija relację między pierwszym a drugim Adamem, po to, aby dojść do relacji jaka istnieje pomiędzy zmartwychwstaniem Chrystusa i naszym zmartwychwstaniem.

Należy wyróżnić trzy etapy:

- w. 46, według następstwa (por. ww. 36–38): najpierw naturalne, potem duchowe,
- w. 47, według materii (por. ww. 39-41): najpierw ziemskie, potem niebieskie,
- w. 48, według odpowiedniego następstwa i pochodzenia.

Nawiązanie, a właściwie aluzja literacka do tekstu Rdz 2,7 zawarta w 1 Kor 15,45 jest powszechnie przyjmowana. Pojawia się jednak pytanie: w jaki sposób ten właśnie tekst wzmacnia pozycję św. Pawła wyrażoną w 15,44b: „Jeżeli

²⁷ Por. O. Wischmeyer, „1 Korintherbrief“, s. 158.

jest ciało ziemskie, powstanie też ciało niebieskie.”? Fragment Rdz 2,7 odpowiada tylko na pierwszą część postawionej hipotezy: żaden tekst biblijny nie został wykorzystany w celu ukazania istnienia ciała duchowego. Apostoł oparł się niejako na przemilczeniu istniejącym w Rdz 2,7 w celu rozwinięcia swojej argumentacji. Pierwszy człowiek był tylko yuch. zw/sa, którego ciało stworzone było z ziemi (ἐκ γῆς χοϊκός), czyli z substancji podlegającej zniszczeniu i degradacji. Na tym polega różnica z Chrystusem, który jest πνεῦμα ζωοποιούν („duchem ożywiającym”), którego ciało pochodzi z nieba (ἐξ οὐρανοῦ), a więc z substancji niepodlegającej zniszczeniu i rozkładowi (ἑτέρα). Syntaksa wiersza 1 Kor 15,45 jest bardzo wymowna:

“Ὁ ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν,
ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιούν.

Rzeczowniki i dopełnienia, które św. Paweł umieścił w zakończeniu tego wiersza, podkreślają najistotniejszą prawdę całego przesłania Apostoła: pierwszy Adam – duch żyjący, drugi Adam – duch ożywiający. Jakkolwiek stworzenie ciała duchowego byłoby możliwe tylko poprzez działanie samego Boga, to kontekst tej wypowiedzi wskazuje, że termin πνεῦμα użyty w tym wierszu wskazuje na Ducha Świętego. Tak więc Paweł Apostoł pojmuje zmartwychwstałe ciało jako ciało duchowe, ponieważ Bóg stworzył je przez działanie Ducha²⁸. Czasownik ζωοποιούν (użyty 7 razy w Corpus Paolinum), opisuje dary życia eschatologicznego i bywa zawsze łączony z tajemnicą zmartwychwstania. Chrystus jest „Duchem ożywiającym” ponieważ od chwili zmartwychwstania Bóg udziela swego Ducha właśnie przez Niego. Chrystologiczna perspektywa daru Ducha Świętego ukazuje niezwykle istotny aspekt nauczania Apostoła Narodów. Istnieje bowiem silny i bezpośredni związek pomiędzy życiem eschatologicznym udzielonym wszystkim, którzy zmartwychwstają, a tym, które reprezentuje sam Chrystus. Jeśli Bóg stworzył ciało naturalne (ziemskie) pierwszemu Adamowi i jego potomkom, to także on jest Stwórcą ciała duchowego drugiego Adama i to samo uczyni z jego potomstwem. Życie eschatologiczne jest zatem udziałem, a wręcz dzieleniem życia samego Jezusa Chrystusa Zmartwychwstałego. Jest to komunია możliwa tylko dzięki darom i działaniu Ducha Świętego.

W ostatnim tekście wchodzącym w skład tzw. drugiego *probatio* w 1 Kor 15, czyli we fragmencie 1 Kor 15,50–57, Apostoł konkluduje swoją dyskusję

²⁸ Por. T. Schmeller, „Der erste Korintherbrief“, s. 321.

nad naturą ludzkiego ciała, którą rozpoczął w wierszu 15,35. Na kompozycję tej perykopy składają dwa odrębne etapy argumentacji: w pierwszym z nich św. Paweł podkreśla konieczną transformację ciała tak dla żywych, jak i dla umarłych, zanim wejdą oni do Królestwa Niebieskiego (ww. 50–53), w drugim wskazuje na całkowite zwycięstwo Boga nad grzechem i śmiercią (ww. 54–57). Cała kompozycja w 1 Kor 15,50–57 ma strukturę chiastyczną²⁹. Można ją zatytułować „konieczną transformacją dla życia wiecznego”:

- A. Ekspresja negatywna: „ciało i krew nie mogą osiąść Królestwa Bożego” (w. 50);
- B. Transformacja żywych: „nie wszyscy pomrzemy, lecz wszyscy będziemy odmienieni” (w. 52a);
- B'. Transformacja umarłych: „umarli **powstaną nienaruszeni**” (w. 52b);
- A'. Ekspresja pozytywna na temat konieczności transformacji: „Trzeba, ażeby to, **co zniszczalne, przydziało się w niezniszczalność**” (w. 53).

Wiersz 15,50 reprezentuje w strukturze 1 Kor 15 krótkie *subpropositio*, krótką tezę przedstawiającą zasadniczą pozycję św. Pawła co do koniecznych warunków, jakie trzeba spełniać, aby wejść do Królestwa Bożego. Tekst 1 Kor 15,50 nie pozwala rozstrzygnąć, czy Apostoł ma na myśli tylko żywych, czy też tylko tych, którzy już pomarli. Kolejne wiersze wskazują jednak, że chodzi o wszystkich, zarówno żywych, jak i umarłych, przy czym żywi są tu szczególnie wyróżnieni. Wypowiedź św. Pawła: $\sigma\alpha\rho\acute{\xi}$ καὶ αἷμα („ciało i krew”) w Corpus Paulinum znajduje się jeszcze w tekście Ga 1,6 i opisuje człowieka, jako stworzenie słabe i ograniczone³⁰. Z kolei wyrażenie βασιλείαν θεοῦ („Królestwo Boże”) wyjaśniają kolejne wiersze, wskazując, że chwalebna transformacja jest wydarzeniem uniwersalnym, które obejmuje żywych i umarłych. Wraz z ostatecznym i całkowitym zwycięstwem Chrystusa nad swoimi wrogami, Bóg obwieści swoje panowanie nad wszystkimi ludźmi, którzy zostali przemienieni³¹.

Tekst 1 Kor 15,51 zawiera termin $\mu\upsilon\sigma\tau\acute{\eta}\rho\iota\omicron\nu$, czyli „tajemnica”. Został on użyty przez Apostoła dla obwieszczenia informacji, która dotąd postawała całkowicie nieznaną. Nowym faktem opisywanym w tym tekście jest wiadomość o powszechnej transformacji w ciało chwalebne, nie tylko zmarłych. Wydarzenie to dokona się w momencie „eschaton”. Wypowiedź Pawła w 15,51 różni

²⁹ Por. J. Gillmann, „Transformation in 1 Cor 15,50–53.“, s. 320–322.

³⁰ Por. G. Barbaglio, La prima lettera ai Corinzi, s. 855.

³¹ Por. A. Lindemann, Der Erste Korintherbrief, s. 363.

się od podobnej perykopy zawartej w 1 Tes 4, gdzie transformacja przebiega dwuetapowo. Najpierw pojawia się reanimacja umarłych, a po niej podróż do nieba tych wszystkich, którzy należą do Chrystusa. 1 Kor 15,51 poucza zatem o zmartwychwstaniu umarłych, które jest równoważne z radykalną i konieczną przemianą umożliwiającą wejście do chwały Bożej w niebie. Tym samym 1 Kor 15,50–57 uzupełnia, a nawet rozwija przesłanie Apostoła zawarte w 1 Tes 4,13–18, które nie skupia się na szczegółach wyjaśniających zmartwychwstanie umarłych i kondycję żywych. Brak owych detali w 1 Tes wynika z tematyki, jaką św. Paweł podjął w najstarszym ze swoich listów. Apostoł kładzie w nim nacisk na fakt przebywania z Chrystusem wszystkich wierzących, zarówno żywych, jak i umarłych. W perykopie 1 Kor 15,50–57 naucza tej samej doktryny, ale dodaje jeszcze pouczenie o tym, że tajemnicy zmartwychwstania towarzyszy konieczna transformacja ludzkiego ciała.

W tekście 1 Kor 15,52 św. Paweł ponownie nawiązuje do przesłania zawartego w 1 Tes 4. Poprzez wyrażenie ἐν ἑνὶ ὁμίῳ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι („w jednym momencie, w mgnieniu oka, na dźwięk ostatniej trąby”) chce podkreślić dynamikę całego aktu zmartwychwstania umarłych. Natomiast pojawiający się w 15,52b przymiotnik ἄφθαρτοι wskazuje na niezniszczalność ludzkiego ciała. Będzie ono całkowicie inne od ciała ziemskiego, które jest niszczone i przemijalne. Tym samym zmartwychwstanie nie jest zwykłym powrotem do życia ziemskiego, aby kiedyś umrzeć ponownie, ale jest wejściem w przestrzeń nowego życia, które nie ma końca. Ciała stworzone przez Boga w momencie zmartwychwstania i w chwili transformacji są prawdziwie niezniszczalne. Ta ważna prawda zawarta w 1 Kor 15,52 wcale nie była oczywista dla współczesnych Apostoła, zwłaszcza dla Greków. Wierzyli oni bowiem, jak i wielu współczesnych, że prawdziwie nieśmiertelna jest tylko ludzka dusza. Dla Pawła i ciało, i dusza są niezniszczalne, nieśmiertelne i chwalebne. Warto również zauważyć, że poprzez użycie zaimka ἡμεῖς, czyli „my” Apostoł wyraża swoje pragnienie przynależności do żywych, którzy doświadczą chwalebego powrotu Pana Jezusa. Można zatem przyjąć tezę, że był również zwolennikiem rychłej paruzji Chrystusa, jeszcze w pierwszym pokoleniu chrześcijan.

Ostatecznym aktem paruzji będzie unicestwienie śmierci. Informację o tym fakcie zawiera fragment 1 Kor 15,54–55. Ten akt św. Paweł przedstawia jako negatywną fazę całego procesu całej koniecznej transformacji ludzkiego ciała, która dokona się na końcu czasów. Ilustracją wydarzeń związanych z ostatecznym zwycięstwem Boga nad śmiercią jest przywołanie dwóch tekstów proroc-

kich ST: Iz 25,8 i Oz 13,14. Tradycja rabinacka bardzo często wykorzystywała tekst Iz 25,8 w nauczaniu, które dotyczyło zmartwychwstania Żydów³². Paweł zestawia w parę wspomniane teksty (Iz 25,8 i Oz 13,14) wykorzystując (domyślnie) rabinacką metodę egzegetyczną tzw. *gezerah shawah*³³. W tekście Ozeasza 13,10 nieprzyjaciele Izraela pytają, „Gdzież jest twój Król, aby cię ratował?” Dlatego też odpowiedź zawarta Oz 13,14 ma wydźwięk ironiczny. Wszystko, co w porządku ziemskim może przyprawić człowieka o śmierć symbolizuje termin κέντρον („kolec”; „oścień”). Teraz zostaje on całkowicie zniszczony przez Boga.

Cały wywód na temat tajemnicy zmartwychwstania św. Paweł zamyka w 1 Kor 15,56–57, krótkim midraszem, który nawiązuje do tekstów prorockich przywoływanych w 1 Kor 15,54–55. Apostoł nie ma wątpliwości, że istnieje ścisły związek pomiędzy grzechem i śmiercią. Jest wspólna idea z tekstami wyjętymi z tradycji mądrościowej ST (por. Mdr 2,23–24). Przeciwnie zdanie wyraża natomiast na temat Tory: żaden Żyd nigdy nie powiedziałby, że ona daje moc i siłę grzechowi. Co więcej, Tora jest ostoją, wręcz bastionem dla Narodu Wybranego. Jakkolwiek, według św. Pawła, Tora sama w sobie nie może zbawić ludzi, bywa wykorzystywana przez grzech przeciwko człowiekowi. Dlatego w innym swoim dziele (Rz 7) napomina wszystkich, że ostateczne zwycięstwo dokona się tylko przez Jezusa Chrystusa. Tak więc antagonizm pomiędzy Torą a Chrystusem służy podkreśleniu dwóch prawd: 1) Tora nie ma nic wspólnego z eschatologicznym zwycięstwem Boga; 2) Chrystus jest w planie Bożym jedynym Zbawicielem. Jeśli przyjmiemy, że św. Paweł jest wytrawnym egzegetą swego czasu, na wzór największych rabinów żydowskich, to należy przyjąć prawdę, że jego rozumienie historii zbawienia i Tory jest całkowicie nowe. Należy również zauważyć, że wiersze 1 Kor 15,54–55 zawierają głębokie przesłanie soteriologiczne. Podkreślają one przede wszystkim fizyczny aspekt naszego odkupienia w Chrystusie. Bóg udzieli zbawionym pełni swego zbawienia w momencie paruzji Jezusa Chrystusa. Wtedy stworzy dla wszystkich uwielbione ciało duchowe, które będzie niezniszczalne na wieki. Ostateczne zmartwychwstanie człowieka przyniesie ze sobą również dopełnienie Bożego

³² Por. R. Morissette, „Un midrash sur la mort (I Cor., XV, 54c à 57)”, s. 168–169.

³³ Pełną definicję tego terminu zawarł w swojej książce J.-N. Aletti, *Comment Dieu est-il juste?. Clefs pour interpréter l'Épître aux Romains*, s. 262–263. Aletti tłumaczy go jako „principe équivalent”, czyli zasadniczy ekwiwalent (zastępstwo).

planu stworzenia, który rozpocznie się od pierwszego Adama i zakończy na drugim Adamie, Jezusie Chrystusie, Zbawicielu wszystkich ludzi.

Podsumowanie

Niektóre prawdy i przekonania starożytnych Greków i innych kultur pojawiających się na kartach Nowego Testamentu, a współczesnych św. Pawłowi, reprezentowały poglądy teologiczne i filozoficzne całkowicie błędne w dzisiejszych czasach. Święty Paweł jako człowiek swojej epoki wykorzystywał wiedzę tamtego czasu w swojej koncepcji teologicznej. Stały one także u podstaw argumentacji Apostoła Narodów w kwestii zmartwychwstania. Jak zatem zaakceptować te poglądy w dzisiejszej teologii, czy innych dziedzinach nauki? Jeśli niektóre założenia były błędne, to jak odnieść się do całości teologii św. Pawła, zwłaszcza dzisiaj?

Jak zostało podkreślone w trakcie analiz fragmentu *narratio* (15,3–11), św. Paweł kładzie nacisk na dwa wymiary zmartwychwstania. Są nimi uniwersalizm i soteriologia. Zmartwychwstały Chrystus ukazał się swoim uczniom, a ci stali się świadkami tej prawdy i jej głosicielami. Ten fakt jest prawdziwym jądrem wiary chrześcijańskiej, które z czasem otrzymał i przyjął św. Paweł, następnie zaniósł ją do gminy w Koryncie. W swojej doktrynie wszystko zależy od relacji między zmartwychwstaniem Jezusa Chrystusa a zmartwychwstaniem wszystkich ludzi. Eschatologia i chrystologia są nierozzerwalnie związane w jego myśli teologicznej.

W skład pierwszej zasadniczej części traktatu o zmartwychwstaniu w 1 Kor 15, wchodzi trzy elementy literackie: *propositio*, *probatio* i *peroratio* (ww. 12–34). Temat zmartwychwstania Chrystusa jest w nich jedynym źródłem chrześcijańskiej nadziei. Obecne życie chrześcijan, jak i cała przyszłość, która jest jeszcze tajemnicą nie może osiągnąć swej pełni, bez obecności w nim Zbawiciela. Chrystus jest bowiem jedynym centrum ludzkiej historii, także wobec umarłych, ponieważ i oni w Nim umierają (15,18). Cała nadzieja chrześcijan ma również wydźwięk głęboko eschatologiczny: to, co przekracza człowieka, niezależnie czy nazywa to wiecznością, niebem, czy Królestwem niebieskim, może być określone wyłącznie na podstawie kryteriów chrystologicznych. Zasadnicze pytanie, jakie pojawia się w tym kontekście, brzmi: kto rzeczywiście zmartwychwstanie? Czy tylko chrześcijanie, czy też wszyscy ludzie? Podczas analizy poszczególnych fragmentów 1 Kor 15 pojawiają się różne koncepcje

i odpowiedzi. Szczególną rolę odgrywa tu perykopa 15,20–28. Na początku (ww. 21–22) św. Paweł kładzie nacisk na powszechny wymiar pośrednictwa i wstawiennictwa Chrystusa w odniesieniu do faktu zmartwychwstania: „Ponieważ bowiem przez człowieka przysłała śmierć, przez człowieka też dokona się zmartwychwstanie. I jak w Adamie wszyscy umierają, tak też w Chrystusie wszyscy będą ożywieni”. Jednak w kolejnym tekście, który opisuje apokaliptyczny scenariusz końca świata, Apostoł wspomina tylko i wyłącznie wierzących w Chrystusa: *oi` tou/ Cristou/* (15,23).

Jest zatem uzasadnione pytanie: kto zostanie zbawiony w dniu sądu Bożego, wszyscy ludzie, czy tylko chrześcijanie? Tekst 1 Kor 15 zawiera w sobie pewne napięcie, które można przezwyciężyć. Z jednej strony bowiem, ze względu na figurę literacką Adam-Chrystus (argumentacja antropologiczna), zmartwychwstanie Chrystusa zrealizuje się wobec wszystkich ludzi. Z drugiej strony, według oceny Apostoła, kondycja duchowa wierzących jest słaba i dlatego musi dokonać pouczenia za pomocą listu. Interesuje się ich codzienną sytuacją, zwłaszcza tych, którzy przyjęli chrzest na podstawie głoszonej im Dobrej Nowiny. Bez skupiania się na detalach liczbowych św. Paweł ogranicza się do dyskusji nad rzeczami ostatecznymi tylko w najważniejszych obszarach, które są ważne dla Koryntian. Trzeba pamiętać i cenić to w 1 Kor, że jest to pismo Pawłowe pisane *ad hoc*, podobnie zresztą jak kilka innych listów odpowiadających na bieżące problemy danej gminy. Poprzez porównanie Adam-Chrystus, Apostoł Narodów podkreśla prawdę o Bożym planie zbawienia wszystkich ludzi. Jest to nie tylko Boży plan, ale i Jego pragnienie. Temat ten św. Paweł rozwija i omawia szerzej w Rz 5,15–21.

W drugiej części traktatu 1 Kor 15, gdzie św. Paweł również wykorzystuje schemat: *propositio, probatio* i *peroratio* (1 Kor 15,35–58), motywem przewodnim i unifikującym pozostaje chrystologia. Cała dyskusja w tej części 1 Kor skupiona jest na dwóch pytaniach początkowych: jak zmartwychwstają umarli? I w jakim ciele zmartwychwstają? (1 Kor 15,35). Po udzieleniu odpowiedzi opartej na argumentach naukowych swojej epoki (15,36–44a), Apostoł powraca do uniwersalnych implikacji związanych ze zmartwychwstaniem Pana, wykorzystując ponownie relację pierwszy Adam i ostatni Adam (15,44b–49). Jeśli pierwszy człowiek i jego potomstwo posiadało ciało naturalne, ziemskie i niszczone, to ostatni Adam i jego potomstwo posiada lub będzie posiadać ciało duchowe i niezniszczalne. Można zatem stwierdzić, że obydwa fragmenty: 15,36–44a i 44b–49, a także perykopa 15,50–57, kładą nacisk na brak kontynuacji pomiędzy ciałem ziemskim a ciałem niebieskim. Powodem takiej argumen-

tacji jest dla Pawła Apostoła konieczność pouczenia adresatów listu o naturze zmartwychwstania, które nie jest zwykłymżywieniem i powrotem do dawnego sposobu życia w zwykłym ciele. Możliwym było także ukazanie pewnej kontynuacji, czyli wskazanie na istnienie naprawdę ciała przed śmiercią, a następnie po śmierci. Niektóre fragmenty zakładają rzeczywistość koncepcję takiej kontynuacji np. 15,38.49.53. Jednak św. Paweł skupia się przede wszystkim na tajemnicy transformacji ludzkiego ciała, ponieważ koncepcja, którą rozwija w dyskursie 1 Kor 15 obejmuje zarówno żywych, jak i umarłych: „nie wszyscy bowiem pomrzemy, ale wszyscy będziemy przemienieni” (15,51). Każdy będzie przemieniony w dniu ostatecznym i każdy otrzyma swoje nowe duchowe ciało stworzone przez Boga. To nowe ciało będzie prawdziwie własnym ciałem każdego z osobna, a nie kogoś drugiego. Tak więc należy zauważyć, że Apostoł pragnął zaakcentować brak kontynuacji życia ziemskiego po zmartwychwstaniu, rozwijając jednocześnie dyskusję nad naturą ludzkiego ciała. Jest to dyskusja nad prawdziwą tożsamością człowieka przed i po śmierci³⁴.

Na koniec warto zadać pytanie o naturę duchowego i przemienionego ciała. Jakie ono będzie? Czym ono jest? Przez całego wieki, aż do naszych czasów wielu uczonych czyniło refleksję nad tymi zagadnieniami. Na ich podstawie można wysnuć wniosek, że ciało Jezusa Chrystusa zmartwychwstałego nie posiada żadnego elementu, którym dysponuje nasze uniwersum. Jego ciało wykracza poza nasze doświadczenie i nie może być przedmiotem naszych badań. Zbudowane jest z substancji niedostępnej w naszym świecie. Bóg, przez Swego Ducha, stworzył zatem ciało duchowe nowego Adama, z nowego typu materii. Jest ona wieczna, chwalebna i niezniszczalna. Tym samym należy stwierdzić, że ciało zajmuje bardzo określone miejsce w przestrzeni niebieskiej. Niebo jest więc miejscem, które zajmują ciała, a nie tylko ich dusze³⁵. Jest to także miejsce, gdzie zmartwychwstali będą przebywać w Bogu na zawsze i gdzie Bóg dozna chwały w chwalebnych ciałach swoich zbawionych, ... *i[na h=| o` qeo.j Îta.Ð pa,nta evn pa/sin* (1 Kor 15,28).

³⁴ Por. S. Brodeur, *The Holy Spirit's Agency in the Resurrection of the Death*, s. 236–250.

³⁵ Por. K. Rahner, „The Resurrection of the Body”, s. 214–215.

Bibliografia

- Aletti, J.-N., „L'argumentation de Paul et la position des Corinthiens: 1 Co 15,12–34”, w: L. De Lorenzi, *Resurrection du Christ Résurrection du Christ et des chrétiens (1 Co 15)*, SMB 8; Rome 1985, s. 63–81.
- Aletti, J.-N. *Comment Dieu est-il juste?. Clefs pour interpréter l'Épître aux Romains*, Paris 1991.
- Barbaglio, G., *La prima lettera ai Corinzi*, Bologna 1995.
- Barth, G., „Zur Frage nach der 1 Korinther 15 bekämpften Auferstehungsleugnung“, ZNW 83/1992, s. 187–202.
- Betz, M., Mitchell, M., „Corinthians, First Epistle to the“, ABD 1, 1139–1148.
- Brodeur, S., *The Holy Spirit's Agency in the Resurrection of the Dead. An Exegetico-Theological Study of 1 Corinthians 15,44b–49 and Romans 8,9–13*, TG. ST 14, Roma 1996.
- Conzelmann, H., *Der erste Brief an die Korinther*, KEK 5, Göttingen 1981².
- Dąbrowski, E., *Listy do Koryntian*, Wstęp – przekład z oryginału – komentarz, PŚNT 7, Poznań–Warszawa 1965.
- Foschino, B.M., „Those who are Baptized for the Dead. 1Cor 15,29”, CBQ 12/1950, s. 260–76.
- Hahn, F., *Christologische Hoheitstitel, Ihre Geschichte im frühen Christentum*, Göttingen 1963.
- Horsley, R. A., *1 Corinthians*, ANTC 7, Nashville 1998.
- Gillmann, J., „Transformation in 1 Cor 15,50–53“, ETL 58/1982, s. 309–333.
- Koch, D.-A., „Korinth“, w: K. Erlemann, *Neues Testament und Antike Kultur II: Familie, Gesellschaft, Wirtschaft*, Neukirchen–Vluyn 2005, s. 156–162.
- Lindemann, A., *Der Erste Korintherbrief*, HNT 9, Tübingen 2001.
- Mitchel, M.M., „Korintherbriefe“, RGG⁴ 4/2001, s. 1688–1694.
- Morgenthaler, R., *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich–Frankfurt a. M. 1958.
- Morissette, R., „La condition de ressuscité. 1 Corinthiens 15,35–49: structure littéraire de la péripécopie”, Bib 53 (1972), s. 208–228.
- Morissette, R., „Un midrash sur la mort (I Cor., XV, 54c à 57)”, RB/79 (1972), s. 161–188.
- Posadzy, A., „Widzenie Zmartwychwstałego. Interpretacja 1 Kor 15,3B–8”, VV16/2009, s. 161–182.
- Rahner, R., „The Resurrection of the Body”, w: K. -H. Küger, *Theological Investigation*, vol. II, *Man in the Church*, London 1963, s. 203–216.
- Rosik, M., „Dlaczego twierdzą niektórzy z was, że nie ma zmartwychwstania? (1 Kor 15,12b). Przyczyny odrzucenia wiary w zmartwychwstanie w Kościele koryntkim”, SL 2/2010, s. 233–246.
- Rosik, M., *Pierwszy List do Koryntian*, NKB.NT/VII, Częstochowa 2009.
- Schmeller, T., „Der erste Korintherbrief“, w: M. Ebner; S. Schreiber, *Einleitung in das Neue Testament*, Stuttgart 2013³, s. 308–330.

- Schnelle, U., *Einleitung in das Neue Testament*, UTB 1830; Göttingen 2005⁵.
- Schnelle, U., *Paulus. Leben und Denken*, Berlin–New York 2003.
- Schrage, W., *Der erste Brief an die Korinther*, EKK 7/1–4; Neukirchen–Vluyn 1991.
- Schreiber, S., „Der erste Thessalonicherbrief“, w: M. Ebner; S. Schreiber, *Einleitung in das Neue Testament*, Stuttgart 2013³, s. 390–402.
- Wischmeyer, O., „1 Korinther 15. Der Traktat des Paulus über die Auferstehung der Toten“, w: O. Wischmeyer; E. -M. Becker, *Was ist ein Text*, NET 1; Tübingen–Basel 2001, s. 171–209.
- Wischmeyer, O., „1 Korintherbrief“, w: O. Wischmeyer, *Paulus. Leben – Umwelt – Werk – Briefe*, UTB 2767, Tübingen–Basel 2006, s. 138–163.
- Wolff, Ch., *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, ThHK 7, Leipzig 1996.